

nelmi Társulat kereteiben. A kötetnek ismeretlen adatai legnagyobb részt a Társulat szellemi fiálaléiban, a külföldi: bécsi és római történeti intézetekben gyűlte össze.

Végül egy kicsiség: János király neve Zápolyai, amint Gyalóky tanulmánya is így írja, nem pedig Szapolyai vagy Zápolya. *Szekfű Gyula.*

Szilágyi Dezső; Hazamentem. Szilágyi Dezső a szerény emberek közül való volt. Abból a hatalmas költeménysorozatból, melyet halála után barátai adtak ki, más már életében útrabocsátott volna talán két kötetet is és fölfedeztetne volna magát. Az ő nevére csak egy-két folyóirat szűkebb-körű olvasóközönsége figyelt fel, ha egy mélyzengésű költemény alatt néhanéha megjelent s amikor könyvét megkaptuk, már csak egy halott költő arcát idézhetjük magunk elé. Szomorú sors: a «maga cigánya» volt. Az igazi, elhivatott poéták sorába tartozott; azokéba, akiknek számára a költészet nem játék, zsonglőrösködés vagy olvasmányhangulatok rímekbe szüremlése, hanem a lélek vulkánikus izzása, vajadás és megkönnyebbülés. Érdemes és kegyeletes tett volt barátaitól, hogy legalább most kezünkbe juttatták ezt a kötetet s így fölfedezheti a közönség — sajnos későn — Szilágyi Dezsőt, a költőt.

Abban a hangversenyben, ahol a magyar sors keserű végzetességét és az örök emberi lélek érzéseit zengik a húrok, Szilágyi Dezsőnek érces, tiszta és egyéni hangja van. Abból a nemzedékből való, melynek útján szakadékot robbantott a nemzeti katasztrófa s így választania kell, hogy vagy titáni erővel újra egyéforrasztja a földet, vagy belenyugszik, hogy nincs út tovább a jövő felé. Szilágyi Dezső karja még tette feszül, ajka a vihar haragjával «protestá egy egész világ ellen», de karját megbénítja, hangját lefojtja valami. Végzetes örökséget hord magával: egy erdőnyi temető hívó üzenetét. Lelkében ott csirázik, él a korai elmulás sejtelve. (Pacsirtaszó az élet: megszakad.) Nem a dekadencia kacérkodása ez a halállal, hanem a sorsot látó jós keserű tudata. (Mi is van otthon? ... Hisz hazamegyek. Elvisz a régi döcönös vonat... De jaj addig még egy kis kerülöm lesz: El kell kerülőm még — a síromat.) Kerülné a sírját, menekülne a rémtől, de örökké hallja a kuvik szavát s lába önkéntelenül tesz egy-egy lépést a temető felé. (Lehajtom fejem, mint az

értt kalász s várok valami csendes aratásra.) A haláltánc-énekek borús megadása hangzik szinte egész kötetében. Minden költeményének mellékzongéja a halálvárás, mindig halljuk vagy sokszor csak sejtjük a korai aratásra induló rém nesztelen lépteit.

A halál közeledésének egyre erősödő tudata lázas munkára ösztönzi, mert hamleti vívódások eredményeképpen ott áll előtte: «a tett csak az igazság» s a halál gondolatánál is szomorúbb kép a «nyomtalanná lett ember». A számára kimért rövid úton alkotnia kell. Nem menekülhet az «érzéketlenség szent madártávlatába», puha asszonyváll nem tarthatja vissza pihenő vendégtől, úzi a láz, hogy elsírja a testvértelen magyar Ázsiába vágyódását, elsírassa az «erdélyi ég szeméből ellopott nap-sugarat», a tettig lendítsen minden magyar kart s a maga hitének emeljen gránitemléket, melyre fölvésesse: «földi, hazamegyünk». A gondolatok mélysége, az igazi tűz s ennelfogva a szuggesztív erő sohasem hiányzik nála.

Az erősödő halálsejtelmem másrészt a saját lelki és testi képét figyelteti vele. Tükörbe néz, figyeli önmagát, hogy megörökíthesse arcának minden vonását, kezének minden mozdulatát. Az *Arcjáték*-ciklus önarckép-sorozat. Festők szokása szerint készített képek (néha csak egy-két ecsetvonás, máskor szélesebb kivitelű gondos rajzok) melyek a költő belső és külső valóját vannak hivatva megérzéskíteni és megrögzíteni. (A *homlokom*. Üllő, döngetik gondkalapácsok. Deszka. Szúk örlik: koporsóácsok. Az *ajkam*. Pap, ha sóhajt, Szív ha csókol, Hogyha föl-kacag: pohár. A *szemem*. Halottégető kemence Kiparázsló kettős szája, Álom-faló véres máglya. Benne égnek kedv, szerencse, Szerelem, szív, bú, erő Lángja, színe megmutatja: Melyik halott tört elő?)

Néha derűsebb színeket is láthatunk vásznán. A komoly, szenvedő, tüzből égő homlok helyett egy vigább gyermekarc tűnik elő. Szeretné megállítani, megfogni az igazi ifjúság e ritka és varázsos pillanatát, hisz jussa volna hozzá, de hiába. Virágénekeiben, s ha a «szent család»-ra gondol, olykor suttoágisg ellágyul szava.

Számára a tett az igazság, érzi a kötelesség kényszerítő erejét önmagával meg minden szűkebb és tágabbkörű közösséggel szemben is, gesztusa a belső tűzé és lendületé; az elszibadt-ság, a játékból való önkéntes félreállás

hangulata csak nagyritkán lesz úrrá rajta. De ez a hangulat is mindig elegendő ihletanyagnak bizonyul nála egy-egy közvetlen őszinteségű költemény számára. A természetet egészen homocentrikus szemszögből nézi, a végtelen kozmosz minden mozdulata az ő szemével nézve csak eltanult utánzása az ember testi életének. (Magától nem tud így az ég, Szinjátékát az embertől tanulta.) Éles szeme van a természet megfigyelésére. Látni és láttatni, sejtteni és sejtetni tud. Nagyszerűt és mindennapit egyaránt szimbolummá tud avatni: innét van költészetének pompás szimbolumgazdagsága, mely gondolatait maradandó élménnyé teszi az olvasó számára.

Képelete eleven erő, könnyen és hirtelen lendül s fáradtság nélkül tud csapongani a végletek határán. Nyelve néha merész, de nem szakít teljesen a nemes költői hagyományokkal, sőt itt-ott erősen bibliai zengésű. Prózává még a legveszedelmesebb helyzetekben se alacsonyul le.

Kötetének egyik legmaradandóbb értéke *A magyar dal* című rapsozdiája. Lelkén végigseng, sír, zúg a magyar dal a dajkanótától a jövő daláig, a tépott ország véres riadójáig. Az az érzésünk, hogy Szilágyi Dezső hivatva lett volna megírni a jövő dalát is. Bizonyosságunk ez a szép kötet, mely nemcsak ígéret, hanem ajándék. Sajnos az első és utolsó.

R. I.

Molnár Ferenc : A Gőzoszlop. A «Gőzoszlop», a szerző barátja, egy részeges kapitány, ki a margitszigeti gyógyfürdőben reggelig kártyázik, aztán ruhástul, köpenyestül, kardostul beül a forró fürdőkádba, innen kisiet a fagyos hidegbe s átmegy patikárius barátjához egy pohár cognacra. Gőzölgő alakját gőzoszlopnak látja az írő. Gőzoszlop kapitányvolta azonban csak látszat, pára és gőz, mondhatnám gőzoszlop, mert csakhamar kiviláglik, hogy hősünk csak exkapitány, sőt az sem, csak kapitányi uniformisba öltözött baka. De mért hitessük az olvasót? Eláruljuk, aminthogy végérvényesen ki is derül, hogy Gőzoszlop még csak nem is baka, hanem egyszerű kalandor.

«Kapitányunk» jellemének van tehát egy sebezhető pontja: hazug és jellemtelen. De föllentéseit csapongó képzelettel szerkeszti meg s van benne bizonyos kedves, bohém vonás. A szerző rokonszenvét ügylátszik ezzel ragadta meg; ezért rajzolja oly feltűnően meleg

szeretettel. S tán még valamiért. Hősünk tömérdek élettapasztalattal rendelkezik s mégis — filoszemita. E gyöngejét nyíltan bevallja barátjának: Molnár Ferencnek (nem föllent-e ismét?), a szerző elhiszi neki s elég fontosnak tartja a dolgot arra, hogy részletesen foglalkozzék vele. Igaz, e részlet egyáltalán nem tartozik a regény meséjéhez.

Gőzoszlopnak eszerint két jeles zsidó barátja volt: az egyik egy pajeszes és kaftános galíciai, a másik egy Radó («előbb Roth») nevű hadnagy. A kaftános azzal vívta ki Gőzoszlop barátságát, hogy «*érfi* volt». Bement egy Andrásy-úti ragyogó kávéházba, ahol selyembe öltözött asszonyok uzsonnáztak s kávéért kért. A pincérek nem szolgálták ki, mert «a zsidó kávé szégyelte őt a zsidó vendégek előtt». Mit csinált a kaftános? Fölmont az emeletre, megkereste a háziurat, ügyvédért telefonált, egy órai alkú után megvette a házat (mit Barem!), visszament a kávéházba s felmondott a kávésnak. A kávé elájult. E hőstett annyira imponált Gőzoszlopnak, hogy a most már kávéssá lett kaftánost barátjává fogadta s a kassza mellett el-elsnapsozott vele. «Csak az nem volt szép a kaftánostól, hogy kávé korában szürke angol ruhát viselt: tulajdonképen sohasem lett volna szabad levetnie kaftánját», fejezi be meséjét Gőzoszlop. A szerző elfeledte megkérdezni Gőzoszloptól: mi volt hát «szép» a hőstetben? Az üzlet? Miért volt a kaftános «*érfi*»? Mert kétségbeejtő, hogy amikor azzal lép elő férfiúvá, hogy kaftánja becsületét megvédje (helyesebben: megvegye), a drága ruhadarabot a további üzlet kedvéért mégis leveti. Mért rontja le e tétével hőstette ethikai értékét, mikor így az előbbi kávéssal hogy úgy mondjam: egy horizontra sülved? Hogy tudott megválni férfiasságának egyetlen dokumentumától? Mind e kérdések méltán nyugtalaníthatják Molnár olvasóit, de látni fogjuk, hogy Molnárnak a maga szempontjából mégis igaza van. Mert, ha jól értjük Molnár mélyértelmű példáját: a kávé, aki a kaftánost megsértette, csak a dolog szépítése kedvéért zsidó. Hogy úgy mondjam: regényzsidó. A valóságban nem az. S ez esetben a mese titkos értelme és tanítása: bosszú, asszimiláció (ezért változik át a kaftán angol kabáttá), térfoglalás! Kénytelenek vagyunk azonban megállapítani, hogy Molnár e — hogy nevezzük? — «társadalompolitikai»